

Píše Anna Habánová

(E*forum, 15. 10. 2021)

V roce 2018 publikoval kolektiv autorů pod vedením editora Beata Steffana obsáhlý monografický svazek věnovaný *Emilu Pirchanovi* (1884–1957). Jedná se o vyčerpávající zpracování osobnosti a díla scénografa, grafika, architekta a designéra narozeného v Brně. Jak uvádí v krátkém úvodu René Grohnert, kniha přináší „celého Pirchana“. Základem pro práci bylo zpracování jeho pozůstalosti, která, jak se dozvídá čtenář při čtení jednotlivých statí, se nachází zejména ve třech archivních fondech. Na rozdíl od jiných v Čechách, na Moravě či Slezsku narozených autorů tak bohaté obrazové i písemné podklady umožnily nabídnout ucelený pohled na rozsáhlé a mnohohvrstevnaté dílo napříč všemi obdobími. Za hlavního strůjce této práce je možné považovat editora knihy, vnuka umělce. Osobní přístup a zatíženost rodinnými vazbami by se tak mohly jevit jako determinant. Opak však je pravdou. Steffanovi se podařilo shromáždit kolektiv autorů široce rozkročený nad tématem, on sám se pak drží věcného zadání a v jím sepsaných částech publikace nezatěžuje text přílišným patosem. Naopak, snaží se se světlými i temnými stránkami autorova života vyrovnat objektivně.

Kdo tedy byl Emil Pirchan a jaká je v detailech kniha jemu věnovaná?

Pirchan pocházel z průmyslnické a umělecké brněnské rodiny, jeho otcem byl akademický malíř Emil Pirchan starší (1844–1928). Za vzděláním odešel na Akademii výtvarných umění do Vídně, které ukončil v roce 1906 v ateliéru Otto Wagnera, během studií se setkával nejen se svým o čtrnáct let starším bratrancem z druhého kolena Josefem Hoffmannem, ale i Oskarem Kokoschkou a dalšími představiteli vídeňské moderny. Po krátkém učitelském intermezzu v Brně si v roce 1908 otevřel vlastní architektonický ateliér v Mnichově a působil jako scénograf Bavorského státního divadla. Do roku 1921, kdy odešel do Berlína, vzniklo také více než 1500 děl zejména užité grafiky, ale i další volná tvorba. Berlínské období se neslo ve znamení jak několika stovek divadelních výprav v hlavním městě výmarského Německa, ale i dalších evropských metropolích, tak volné tvorby, získání docentury a též samostatných architektonických návrhů. Přesídlení do Prahy v roce 1932 bylo spojeno s obdrženou profesurou na Německé akademii múzických umění v Praze (Deutsche Akademie für Musik und darstellende Kunst in Prag), za stejným úkolem poté odešel v roce 1936 do Vídně, kde v prosinci 1957 zemřel.

Již podtitul publikace *Univerzální umělec 20. století* napovídá, že uvedená životopisná data a chronologická linka jsou pouze zkratkou, ale také jednou z možností sledovat činnost a osudy autora. Kniha pracuje i s druhým možným konceptem: Autorky a autoři jednotlivých kapitol podrobně zpracovali jednotlivé okruhy Pirchanových

aktivit. Úvodní rozsáhlá biografická skica uvádí Emila Pirchana mladšího do dobových i rodinných souvislostí. Její autor Beat Steffan ji rozšířil o uměleckohistorické shrnutí v následném oddíle pojmenovaném *Univerzální umělec*. Opakovaně pracuje s autobiografickými záznamy z autorovy pozůstalosti, opakovaně se vrací k podstatě autorova díla: byl především všestranně nadaný, hudebně, výtvarně a technicky zdatný umělec s velkým nadhledem, který mu umožnil zpracovat tak velké množství návrhů, inscenací a všech dalších součástí scénografie. To dokládá řada reprodukcí spontánních kreseb, ideových návrhů, hotových děl užití grafiky a dalších. Samostatnou kapitolu věnovanou Pirchanovi jako architektu zpracovala Sonja Pisarik. Nejen pro rakouského čtenáře tak objevila doposud nepřiliš známý svět návrhů a skic, neboť většina prací zůstala nerealizována. Jednou z výjimek je impozantní vila pro rodáka z Rousínova, medailéra Viktora Oppenheimera, postavená po roce 1909 v Mnichově, Rauchstrasse 20.

Výrazně více dochovaných artefaktů se váže k jeho činnosti užitého grafika (Katja Sebald) a designerské činnosti, v knize zpracované Danielem Reschem na základě dochované pozůstalosti, a to i přes fakt, že se těmto návrhům věnoval poměrně krátkou dobu - poslední z návrhů (pro vlastní dům) se vážou k roku 1913. Českému čtenáři neunikne pozornosti nejen zařazení do kontextu evropského (vliv Hermanna Muthesia), ale také např. možné inspirace realizacemi Dušana Jurkoviče, v knize pro českého čtenáře překvapivě uvedeného jako lokálního architekta. Nejrozsáhlejší část je ve třech kapitolách vyčleněna Pirchanovi-scénografovi (Christiane Mühlegger-Henhapel a Alexandra Steiner-Strauss, Kurt Ifkovits a Jitka Ludvová, Barbara Lesák). Na jednotlivých příkladech ze scén ve Vídni, Berlíně, Brně či Praze je doloženo, že Pirchan je právem označován za průkopníka moderního jevištního výtvarnictví. Pro českého čtenáře je jistě nejzajímavější sonda do doby pražského Pirchanova pobytu, autoři této části jsou Kurt Ifkovits a Jitka Ludvová. Spojení obou pro tento text je velkou výhodou. Kurt Ifkovits velmi dobře zná fondy vídeňského Theaternmuseum, Jitka Ludvová se mohla opřít o svůj celoživotní výzkum. Výsledkem je text uvádějící Pirchanovo pražské působení do českého i německočeského dobového kontextu. Pojednává nejen o době před souvislými čtyřmi lety působení (1932-1936), ve které vzniklo bezmála padesát inscenací, ale také o jednotlivých scénografických realizacích v desátých i dvacátých letech, kdy získával další potřebné společenské kontakty. Výborné technické zázemí pražského Německého divadla umožnilo Pirchanovi realizovat opulentní scénické výpravy, které by nebyly proveditelné bez součinnosti řady dalších divadelních aktérů a akterek, o nichž je v textech také zmínka. Velký rozmach Pirchanova uměleckého a společenského génia uzavírá pojednání o jeho samostatné spisovatelské činnosti z pera Alexandry Steiner-Strauss.

Za velký přínos považuji oddíl *Dokumentace*, ve kterém je uvedeno několik soupisů vybraných oblastí Pirchanovy tvorby, ne všech oddílů, ale těch, které je reálné přehledně zpracovat, respektive v poměru čas a prostor vůbec uchopit. Vedle plakátů, výběru z užití grafiky a exlibris, scénografických návrhů a dalších se jedná právě o seznam scénografických realizací a vlastní bibliografie.

Na základě takto sestavené monografie se jejím autorům podařilo kriticky zhodnotit osobnost a tvorbu brněnského rodáka Emila Pirchana. Kniha je pak ukázkou, jak vzorně zpracovat pozůstalost a dílčí aspekty tvorby malíře, grafika, designéra, architekta a scénografa v jedné osobě napříč střední Evropou v prvních dvou třetinách 20. století. Snad jediné, co jí chybí, je jmenný rejstřík, který by usnadnil další práci s publikovanými informacemi.

Emil Pirchan: Ein Universalkünstler des 20. Jahrhunderts. Hrsg. Beat Steffan, Wädenswil: Nimbus Verlag, 2018, 368 s.

www.ipsl.cz